

Quaderns de la Igualtat

Dones i ciència

Dones i ciència

Quaderns de la Igualtat, 2

Dones i ciència

Distinció Maria Antònia Ferrer 2010

Tarragona, 2010

Edita:
Publicacions URV

1a edició: octubre 2010
ISBN: 978-84-693-4799-7

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili:
Av. Catalunya, 35 - 43002 Tarragona
Tel. 977 558 474 - Fax: 977 558 393
www.urv.cat/publicacions
publicacions@urv.cat

Índex

La Distinció Maria Antònia Ferrer	7
Acta del jurat 2010	11
Nota biogràfica de Montserrat Palau	15
Dona i catalana <i>Montserrat Palau, professora de filologia catalana de la URV</i>	17
Dones i ciències: sobre el biaix de gènere en la ciència <i>Inma Pastor, professora de Sociologia i directora de l'Observatori de la Igualtat de la URV</i>	25

La Distinció Maria Antònia Ferrer

Presentació

La igualtat d'oportunitats entre les dones i els homes no s'aconsegueix només mitjançant el coneixement i l'aplicació de les lleis. Es constata dia a dia que persisteixen actituds discriminatòries, normes pautades, hàbits socials i culturals molt arrelats, que impedeixen que aquest principi bàsic d'igualtat es dugui a la pràctica satisfactòriament. Per tot això, segueixen sent necessaris actes de reconeixement que facin visibles les aportacions de les dones en la defensa dels seus drets i en la promoció del coneixement sobre les desigualtats i discriminacions persistents.

És per això que la Universitat Rovira i Virgili preveu dues mesures: les mesures 1.4 i 1.5 del Pla d'igualtat entre els homes i les dones (2007–10), que consisteixen en la celebració d'un acte de reconeixement a la persona o entitat de la societat civil i/o departament o centre de l'àmbit de la URV que s'hagi destacat per la defensa dels drets de les dones. En concret, amb l'eix 1 d'aquest Pla es preveuen una sèrie de mesures dirigides a visibilitzar el sexisme existent, a sensibilitzar i a crear un estat d'opinió favorable a la igualtat d'oportunitats entre homes i dones. El sexisme contravé els principis de llibertat, democràcia, justícia, igualtat i solidaritat que regeixen la nostra Universitat. El fet de reconèixer que la nostra comunitat forma part del problema ens impulsa a assumir la responsabilitat d'aportar-hi solucions.

En aquest sentit, ens sumem a una de les línies del *V Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones de l'Institut Català de les Dones a Catalunya*. Aquest Pla treballa en la línia de fer possible el reconeixe-

ment de les experiències de les dones en tots els àmbits i vol promoure un canvi cultural que propiciï una nova manera d'entendre el pacte social entre dones i homes. És per això que s'incideix en mesures de sensibilització, formació, i recerca i coneixement de la realitat, i s'hi implica de forma especial els agents educatius, culturals i transmissors de valors.

L'Observatori de la Igualtat fa seu aquest objectiu i treballa per materialitzar-lo en l'àmbit de la URV. És per això que hem considerat necessari que una de les accions a implementar havia de ser donar-li forma a l'acte de reconeixement previst en el Pla d'igualtat. Creiem en la importància de la visibilització de les dones i de les seves aportacions a la millora de la societat. És amb aquest objectiu que hem volgut posar un nom a la distinció que volem instaurar.

Amb el lliurament d'aquesta distinció es vol continuar sensibilitzant sobre la necessitat de seguir treballant per eliminar les desigualtats existents i destacar la contribució que alguns membres de la comunitat universitària han fet per la igualtat entre els homes i les dones.

La distinció duu el nom de la Dra. M. Antònia Ferrer i Bosch (Tarragona, 1926). Buscàvem una persona de Tarragona que destaqués per la seva vinculació amb la Universitat i per haver desenvolupat diferents iniciatives que promovien el coneixement a la ciutat de Tarragona (és una dona amb una important dimensió de transferència de coneixement i molt vinculada a la vida acadèmica i científica de la Universitat). M. Antònia Ferrer es va llicenciar el 1949 en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. El 1976 es va doctorar en Història per la mateixa universitat, de la qual va ser professora titular fins a la jubilació. La seva línia d'investigació ha estat principalment el món contemporani, i pensament i societat, sobre la qual ha publicat nombrosos articles en revistes especialitzades i comunicacions presentades en congressos. Per M. Antònia Ferrer Bosch, Tarragona sempre ha estat un punt de referència en els seus estudis i publicacions, la seva recerca s'ha adreçat a conèixer l'univers imaginari que regia la societat clàssica. Un cop jubilada, ha dedicat el seu temps a recuperar el llegat cultural de Tarragona, sobretot del món romà. En són exemple els llibres *Context europeu de la Reial Societat Arqueològica* (Tarragona, 1994), *Tàrraco: mitologia i cultura religiosa* (Tarragona, 1997) i *Bacus dels ritus i dels rostres* (Tarragona, 2001) o el

més actual, *Història de Tarragona, una ciutat mediterrània*, publicat per la Editorial Arola el 2006.

El Consell Assessor de l'Observatori de la Igualtat i diverses entitats de la societat civil faran propostes de qui reuneixin els requisits establerts en cada convocatòria. El Consell es compromet per aquesta causa a fer difusió entre la societat civil i implicar més agents en la realització de propostes, polítiques, mesures o recerques que donin suport a la tasca de les dones a la societat i materialitzin els seus drets amb la fi d'arribar a assolir una societat més justa i igualitària.

Bases

1. Amb aquesta distinció es vol reconèixer les persones, entitats, institucions o col·lectius de la societat civil i del món acadèmic per la seva tasca en la visibilització de mesures que comportin la defensa dels drets de les dones.
2. La distinció consistirà en un guardó en què es visibilitzi la causa del nomenament i la voluntat de la URV i de l'Observatori de la Igualtat per donar suport a les iniciatives preses en aquest sentit.
3. Les propostes es tramitaran a través de la oficina de l'Observatori de la Igualtat (carrer Escorxador, s/n, 43003) a través de l'imprès que es facilitarà a en la mateixa seu.
4. La distinció s'atorgarà per majoria de vots. Si algun dels membres no pot assistir a la reunió, podrà emetre el vot per escrit i trametre'l, certificat, a la presidenta.
5. Les entitats o persones físiques que poden rebre la distinció han d'estar vinculades a la província de Tarragona i han de tenir la seu en qualsevol ciutat o poble d'aquesta zona.

Acta del jurat 2010

Sessió: 1/2010

Dia: 12 gener 2010

Hora: de 16 a 18.30 h

Lloc: Aula 513 Campus Catalunya.

Assistència: Dra. Montserrat Duch (presidenta), Dra. Isabel Baixeras, Sr. Josep Mª Arias, Dr. Ignasi Brunet, Dra. Inma Pastor i Sra. Estela Rodríguez (secretària).

Es constitueix el jurat que ha de decidir la concessió de la II Distinció M. Antònia Ferrer i Bosch. Per a aquesta edició, el jurat està presidit per la Dra. Montserrat Duch (presidenta), Dra. Isabel Baixeras, Sr. Josep Mª Arias, Dr. Ignasi Brunet, i Dra. Inma Pastor, i Sra. Estela Rodríguez (secretària), tots membres del Consell Assessor de l'Observatori de la Igualtat de la URV.

La Distinció M. Antònia Ferrer i Bosch es crea a l'any 2008, amb la finalitat de complir dues mesures del Pla d'igualtat 2007-10, aprovat pel Claustre de la URV el 24 de maig de 2007. Les mesures 1.4 i 1.5 del Pla d'igualtat entre els homes i les dones (2007-10) preveuen la celebració d'un acte de reconeixement a la persona, departament o centre de l'àmbit de la URV que s'hagi destacat per la defensa dels drets de les dones. La distinció pren el nom de la Dra. M. Antònia Ferrer i Bosch, historiadora de la nostra universitat i nascuda a la ciutat de Tarragona el 1926, ciutat que ella ha donat a conèixer a través de les seves recerques i publicacions. Aquest any aquest acte coincideix amb la declaració institucional de l'any

2010 «Any de les dones i les ciències a la URV», amb l'objectiu de fer visible l'aportació femenina en totes les branques del coneixement.

D'entre les candidatures presentades, el jurat ha decidit atorgar la Distinció M. Antònia Ferrer i Bosch de l'any 2010 a la Dra. Montserrat Palau Vergés, Professora del Departament de Filologia Catalana de la URV. D'entre els mèrits de la distingida, el jurat vol destacar el compromís amb la defensa dels drets de les dones al llarg de la seva trajectòria personal i professional.

Montserrat Palau és membre del Grup de Recerca Gènere, Ètnia, Raça i Classe de la URV des de 1989/90 fins a l'actualitat i s'ha destacat per ser pionera en la creació a la nostra universitat de cursos on es recupera la veu de les escriptores al llarg de la història, com el seminari «Paraula de Dona» (Dones i literatura), organitzat per primera vegada el 1994 i vigent des d'aleshores, és una reflexió sobre la feminitat i la construcció cultural de les nacions. Les identitats de gènere i nacionals es lliguen amb els testimonis de les autores catalanes, que esdevenen protagonistes, agents històrics, subjectes polítics de ple dret, més enllà de les situacions que moltes van haver de viure, absents masses vegades de drets polítics i culturals. Aquests seminaris amb paraules de dones, amplificades amb diversos aspectes i èpoques històriques, s'han desenvolupat dins de diversos grups de recerca, com el de «Identitat nacional i de gènere en la literatura catalana» (2002) o el mateix GRÈC, que forma part de l'Institut Interuniversitari en Estudis de Dones i Gènere (iiEDG). Aquesta tasca de visibilització es singularitza any rere any a les assignatures que ha anat impartint al llarg de la seva trajectòria docent, com per exemple: «Els rols femenins de la narrativa catalana sota el franquisme» (1994–1996); «*La plaça del Diamant* de Mercè Rodoreda» (1996); el doctorat «Autores catalanes contemporànies» (1997–1998), o també l'assignatura optativa de segon cicle «Literatura catalana i gènere» (2003–2010).

El seus projectes de recerca més importants relaten xarxes de dones en la (re)cerca d'una genealogia que recupera l'expertesa i saviesa de les escriptores internacionals: la «Xarxa temàtica Dones i cultura», Departament d'Educació i d'Universitats-Generalitat de Catalunya/UB, 1997–2000; el Programa de la Unió Europea Cultura 2000 anomenat «Cartografies del Desig»; o el més darrer i actualitzat «Diccionari de les dones catalanes», Xarxa Vives, 2007–2011; i el «Catalan women writers/

escriptores catalanes», INCM-Institut Català de les Dones, 2008. Té a la seva trajectòria un gran nombre d'articles i llibres que fan seguiment del *fil d'ariadna*, una genealogia deutora de vides, relats i biografies d'escriptores com Mercè Rodoreda o Maria Aurèlia Capmany, de les que ha escrit les seves vides en femení, tot un esforç de divulgació per a la descoberta d'una literatura amb cambra, veus i lletres pròpies.

El jurat entén que la tasca de la Dra. Montse Palau per visibilitzar les dones escriptores i les seves aportacions a la Literatura Catalana, així com el compromís de la candidata amb la implementació del Pla d'igualtat de la URV (2007–2010) la fan adient de rebre aquesta Distinció.

La presidenta aixeca la sessió de la qual, com a secretària, estenc aquesta acta.

La secretària

Vist i plau

La presidenta

Nota biogràfica de Montserrat Palau

Montse Palau, reconeguda amb la Distinció M. Antònia Ferrer 2010 de l'Observatori de la Igualtat, va néixer a Tarragona l'any 1958. Va ser la primera dona a incorporar-se com a professora, l'any 1981, al Departament de Filologia Catalana de la Universitat, quan els centres de Tarragona pertanyien a la Universitat de Barcelona.

S'havia llicenciat i doctorat a la Facultat de Lletres i es va especialitzar en literatura catalana contemporània, en un moment en què les dones estaven escassament representades a l'acadèmia. Com a docent, des del grup de recerca interdisciplinari Gènere, Raça, Ètnia i Classe (GRÈC), al qual pertany des de la seva fundació l'any 1989, va descobrir i va començar a explorar els estudis de dones i la perspectiva de gènere en la literatura com a categories vàlides per conèixer i interpretar la realitat.

Al Departament va crear i coordinar el seminari Paraula de Dona, dedicat a investigar sobre dones i literatura. Els congressos organitzats des del seminari sobre Dones i Mitjans de Comunicació (l'any 1995) i sobre Dones i Literatura, Present i Futur, (l'any 1997) van aplegar amb èxit un bon nombre d'investigadores.

Ha estudiat l'obra de M. Aurèlia Capmany, de Mercè Rodoreda, de M. Mercè Marçal, de Federica Montseny i d'altres autores nacionals i estrangeres. És membre del grup de recerca d'Identitat Nacional i de Gènere en la Literatura Catalana, del Departament de Filologia Catalana. Treballa en el projecte de recerca «Diccionari de les dones catalanes», de la Xarxa Vives, i en la xarxa interuniversitària Dones i Nacions (DINS), formada per universitats catalanes, valencianes, del País Basc, de Galícia

i del Canadà. Des del 1994, és investigadora de l'Associació Europea d'Estudis Internacionals sobre les Dones (WISE).

Ha fet treballs de coordinació del grup de recerca GRÈC. És professora del màster Dones, Gènere i Ciutadania, que imparteix l'Institut Interuniversitari d'Estudis de Dones i Gènere de Catalunya, del qual va ser impulsora. Ha fet d'assessora de l'Institut Català de les Dones sobre diferents plans d'acció. A la Universitat va formar part de la comissió que va elaborar el primer Pla d'igualtat 2007-10, aprovat pel Claustre.

Montse Palau, que va exercir el periodisme en la seva primera etapa professional, té la seva pròpia faceta literària. És autora de poesia i de narrativa, i ha escrit les novel·les *Interferències*, *Susupíria*, *Sapore di sale* i *En nom del pare*.

Lligada a Torredembarra, on viu des dels anys vuitanta, s'ha dedicat a la història popular i ha creat un monstre medieval que s'ha fet popular, el drac Virgília. Des dels anys noranta Montse Palau ha viscut en primera persona fòrums internacionals de dones de l'ONU, com el de Pequín i el de Nova York, termòmetres de la situació mundial de gènere, sovint dramàtica i desigual entre països. Molts cops s'hi acorden mesures que no passen a la pràctica.

Dona i catalana

Montserrat Palau

9 de març de 2010

Bona tarda. Magnífic Rector, doctora Maria Antònia Ferrer, doctora Inma Pastor, senyores i senyors, amics i amigues,

Emocionada i afalagada, cal començar sent agraïda. Un agraïment, en primer lloc, per al jurat i l'Observatori de la Igualtat de la URV —sota la direcció d'Inma Pastor—, que m'ha atorgat aquesta distinció que, a més, porta el nom de la Maria Antònia Ferrer, una dona sàvia que admiro i aprecio sincerament. Una distinció que, en convocatòries anteriors, han rebut també persones que jo admiro i estimo i que, per això —i us asseguro que no és falsa modèstia— la trobo immerescuda. Fa un parell d'anys el premi fou per al GRÈC, el grup de recerca Gènere, Raça, Ètnia i Classe, que van rebre, conjuntament, les fundadores, Coral Cuadrada, Liz Russell, Montserrat Sanmartí i Joana Zaragoza. Cadascuna d'elles se'l mereix per separat, com moltes altres col·legues (la Rosa Queral, la Montse Duch...), que també se'l mereixen tant o més que no pas jo mateixa. Per tant, és tot un honor per a mi aquesta distinció.

Em cal donar les gràcies també a la gent que ha fet possible aquest vídeo que acabeu de veure, sobretot a la Berta Ramos, al capdavant de la realització, amb l'Ernic Arilla, el Pere, i altra gent de les àrees de comunicació i audiovisuals de la URV. I vull donar les gràcies, també, a

la gent que s'hi ha vist «involucrada» i amablement s'han prestat a ser filmades. Gràcies, doncs, al grup de recerca de literatura del Departament de Filologia catalana, la Liz Russell, l'alumnat de quart, i també a la Cèlia i la Jessa, les nenes que són les imatges de les dones del futur que el tanquen.

I gràcies, finalment, a les persones que m'heu volgut acompanyar avui. Són hores laborables i us agraeixo el vostre esforç. En primer lloc, gràcies a la família, amb l'absència de la meva mare —absència justificada de «jubileu viatger». No vull dir noms, perquè la llista seria molt llarga, me'n deixaria algun i després no m'ho perdonaria. Vull donar les gràcies a la gent del meu Departament que avui sou aquí, a la gent dels meus grups de recerca, d'altres departaments, col·legues, exalumnes, alumnes, i, és clar, amigues i amics. Una amiga d'Alacant, feisbuquejant aquest cap de setmana i comentant-li «ai! a veure què diré el dia 9», em feia l'ullet capgirant un títol de Montserrat Roig, alhora extret d'una pel·lícula, i m'escrivia: «digues que els estimes encara que sigui veritat». Doncs això. Moltes gràcies pel vostre acompanyament tant aquí i avui com en d'altres ocasions i moments de la meva vida.

La Berta Ramos, una altra merescuda guardonada amb aquesta distinció, em va aconsellar que defugís el to de lliçó magistral i optés per un discurs més personal, que seria més ben rebut. I li he fet cas. De fet, he intentat de fer-li cas...

Com que un dels motius de rebre la distinció és fonamentalment el treball realitzat en el camp, diguem-ne, de «dones i literatura», vaig pensar que potser pagaria la pena obrir el meu parlament amb alguna cita d'una autora. Sense voler fer recerques bibliogràfiques exòtiques ni pedants, la primera cita que em va venir al cap és la famosa «Divisa», de la Maria Mercè Marçal. No és estrany, tampoc, perquè és un poema de l'any 1977 que coincideix amb la pròpia «militància». Em permeto recordar-vos-la per si no l'heu llegida o no la teniu ara present:

Divisa

A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona,
de classe baixa i nació oprimida.
I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel.

Però em vaig dir, vols dir? Vols dir obrir amb aquesta cita? Perquè ara potser sí, però, durant molt de temps, us dic de veritat que jo no vaig agrair pas a l'atzar haver nascut dona, de classe baixa i de nació oprimida. Tot al contrari. No trobava gairebé cap motiu per agrair ser una dona de família menestral —botiguera— en la Tarragona franquista. Què havia d'agrair? Agrair el que jo considerava una injustícia?

Agrair, per exemple, que des de petita et marquin com t'has de vestir, comportar, què has de fer i, sobretot què no has de fer? I la menarquia, plena de tabús i eufemismes i amb la consigna ben clara i repetida d'«ara ja ets una dona, has de vigilar...». Agrair veure la doble jornada de la mare a la botiga i després a casa, mentre em deien que aprendre a cosir m'aniria molt bé i que millor que busqués algun treball, perquè això d'estudiar, ja se sap, que després et cases i no cal fer carrera perquè no et serveix per a res? Agrair que cada tarda a Radio Nacional de España, abans del rosari del Máximo Burxa i del Diario hablado —el parte—, que la senyora Elena Francis m'alliçonés dient-me que havia d'obeir el marit «porqué casarse es el objetivo más grande en la vida de una mujer» i que si la parella em pegava m'havia d'aguantar «porqué sus razones tendrá y tú algo habrás hecho...»?

Agrair que las «hermanas» i la «madre superiora», així, en l'«idioma del imperio», m'ensenyessin que, com a dona, era l'Eva del pecat original causant de totes les malvestats del món i que m'havia de convertir en la verge Maria, abnegada i sacrificada?

Dona menestrala i de nació oprimida... Llengua abolida. Les nenes han de callar i no «se habla en catalán». Una situació gens galdosa que t'eduquin des de tots els fronts per ser masoquista! Amb tot això, no m'estranya que temps després em sortís de l'ànima allò del «Tarragona mésborrona», que posteriorment van popularitzar Els Pets.

D'acord que els temps canviaven, com deia el camaleó de les religions, Bob Dylan, i que qualsevol nit ja podia sortir el sol, i passàvem del blanc i negre al color amb el canvi de la dictadura a la democràcia —transició sense ruptura, que encara paguem, i potser això són figues d'un altre paner, però no me'n puc estar de dir-ho— i, també, l'arribada dels nous aires del feminisme. O els dels feminismes, millor dit, ja en plural, sabent de la igualtat de drets des de la diferència. I això, el feminisme, fou un alliberament. Curt i ras: va ser descobrir l'estafa.

La descoberta del feminisme va ser passar «De venid y vamos todas con flores a María», a la «sympathy for the devil» fent una passejada pel «wild side» —sempre, en tot, hi he de posar acompanyament de banda sonora. M'havien dit i repetit que les nenes bones van al cel. Però amb els feminismes vaig poder saber també allò que no em deien: que les nenes dolentes van a tot arreu. M'havien dit que Déu havia fet l'home a la seva imatge i semblança, però vaig saber que, en realitat, eren els homes (i en aquest cas no és cap plural genèric ni universal) els qui havien fet Déu a la seva semblança. Ells eren els reis de la selva, els reis de la casa i els reis del mambo, però vaig descobrir que ho eren perquè ells, com fa la monarquia i altres mals de la mateixa mena, per «herència» de sang, s'havien constituït en monarques per la gràcia de Déu, del seu déu, és clar!

Aleshores sí. Felicitment jo era una dona, com deia l'enyorada Maria Aurèlia Capmany citant la Rigolboche, ballarina de can-can. Aleshores, més que no pas agrair a l'atzar això de ser dona, de classe baixa i de nació oprimida, sobretot vaig agrair a l'atzur de ser tres voltes rebel. Tampoc no va ser fàcil. Ser dona i catalana és una situació incòmoda, perquè sempre sembla que hakis de demanar perdó per la teva existència com a dona i com a catalana. I no ho vull expressar en absolut en termes de queixa ni de victimisme, sinó com una realitat plena de contradiccions, entre la teoria i la pràctica, el pensament i el fet. La contradicció, en definitiva, de l'atzur de ser rebel.

Podia tenir habitació pròpia, llogada, hipotecada o comprada. Sabia que felicitment jo era una dona, que no havia nascut dona sinó que m'havia fet dona, que el personal és polític... Arguments i documents. Però, si no volia ni masculinitzar-me ni fer renunciés, la contradicció sorgia constantment, perquè, per molt que hakis trobat la incògnita de l'equació, això no et fa descobrir la fórmula final. La contradicció, per exemple, de la doble jornada, membre d'una generació d'homes progress, que fins i tot es consideren feministes, que «ajudaven» i «compartien», és a dir, no es responsabilitzaven, ni tan sols es corresponsabilitzaven. La contradicció de no renunciar a cap àmbit i viure en la culpa per fer mans i mànigues entre la feina i la maternitat. «Ui, si s'ha quedat embarassada ja no farà la tesi», em vaig sentir a dir ara farà 24 anys! Però és que deu fer cosa d'un o dos anys, no al segle passat, sinó en aquest, el XXI, vaig tornar a sentir la mateixa afirmació en el mateix context! En el context

de la Universitat, de l'Acadèmia, marc de tolerància i igualtat. La tècnica avança, però l'imaginari cultural i algunes lleis resten ancorades en un passat fosc; ho pensava aquest diumenge en veure que al cap de 30 anys encara són vigents i pertinents les consignes que tant havíem repetit com les de «traieu els rosaris dels nostres ovaris» i «nosaltres parim, nosaltres decidim».

També la contradicció no deixava de ser present en la vida professional. La contradicció de treballar a la Universitat, el temple del coneixement —aviat, però, n'hauem de dir el temple de la burocràcia—, i comprovar que les poques dones que hi havia en la meua disciplina eren l'excepció que confirma la regla. Si els feminismes foren un element d'alliberament personal, els estudis de dones, gènere i/o feminismes han estat un alliberament professional.

M'havien ensenyat sobre la Ciència i la Cultura canòniques, però no m'explicaven que el cànon, el discurs —el relat, que en diem ara— s'havia fet des de l'òptica d'home, blanc, heterosexual, cristià-catòlic, occidental i burgès. Tots aquests treballs m'han permès entendre el que jo no entenia i què era que jo, com a dona, no existia, no hi existia. Com a dona, n'era exclosa. Entendre que la contraposició entre natura i cultura és una fal·làcia, perquè s'ha fet des de jerarquies i no sinergies —un altre mot de moda—, perquè la cultura, que ens ha estat venuda com una construcció superior a la natura, com a construcció patriarcal, s'ha fet al marge de la natura o, fins i tot, en contra de la natura. M'han permès entendre, per exemple, les contradiccions suara esmentades de la doble jornada o el sostre de vidre, com han resumit aquests dies, dins de la magnífica programació de conferències de la Setmana de la Igualtat, la doctora Delphy i la doctora Izquierdo, fent-nos evident com el model de producció patriarcal utilitza el temps de les dones i explota les dones, perquè la seva feina, especialment en parelles heterosexuales, serveix d'infraestructura per a les carreres i projeccions públiques masculines... El titular d'una de les notícies d'ahir mateix remarcava com, en molts nivells, les dones encara som l'excepció que confirma la regla —paraula ben present, d'altra banda, en les nostres vides: «per primera vegada ha guanyat l'Oscar una dona directora». I tot seguit, és clar, les informacions, però, no s'estaven de dir que havia estat casada amb... Els estudis de dones m'han fet entendre, doncs, tot aquest conglomerat. I descobrir

també, no en contraposició sinó com un complement a la ciència canònica, els sabers i coneixements de les dones i l'ordre simbòlic de les mares naturals i culturals.

Per tant, aquesta distinció al treball realitzat en aquest camp és un premi a un fet positiu, a l'alliberament personal i professional que he esmentat. Encara, però, n'hi ha molt per fer. Moltes coses per les quals lluitar i reivindicar-les en un nostre món en què les dones encara som la «paradoxa», quan la paradoxa és aquest mateix món que parla dels drets humans i n'exclou la meitat de la població. Un món en què els estudis que advoquen per eradicar diferències i corregir desigualtats són convertits en anècdota i motiu d'escarni. L'exemple recent ha estat el ressò que ha tingut en diversos mitjans un projecte R+D. Alguns mitjans de comunicació, amb frivolitat, han denunciat que diners públics serveixin per fer un estudi sobre l'estimulació del clítoris, quan, en realitat, es tracta d'un estudi mèdic sobre malformacions genitals femenines. Si busqueu al Google entrades de projectes R+D sobre temes de pròstata, per exemple, us fareu creus de la quantitat que hi apareix, i això que les empreses privades ja financen molts projectes i que fins i tot cada matí per les ràdios més «serioses», enmig de les tertúlies «serioses», un anunci ens diu que el que realment importa a la vida és no tenir problemes d'erecció! Les dones encara som tractades com una «cosa social» més que cal incloure en les polítiques assistencials perquè hi ha una carència. I això no hauria de ser així.

És allò que us deia que ser dona i catalana és sinònim d'haver de demanar perdó per l'existència i les exigències dels teus drets. Celebrem, i així ha de ser, la tasca de Nelson Mandela, sobre el qual ara triomfa la narració èpica del partit de rugby que simbolitza la lluita contra l'apartheid, però tenim la barra, tots i totes, homes i dones, en ple segle XXI, de callar i no fer res, no ja perquè moltes dones en molts indrets no se'ls permeti practicar esport, sinó callar i no fer res mentre moltes dones són sacrificades, esclavitzades, violades o mortes sistemàticament i impunement. I els homes ho saben, saben aquestes desigualtats, però costa molt deixar el mànec de la paella. Però no aconseguirem canviar-ho si la voluntat no és conjunta, d'homes i de dones.

I és veritat que, si més no, al meu país, els meus països —una pàtria tan petita que la somio completa—, hi ha igualtat de dret, però això no

impedeix desigualtats i desequilibris. Perquè les dones catalanes tampoc no som excloses de la violència. No em refereixo només al greu i terrible tema de la violència masclista, sinó a una violència que no és anomenada ni considerada com a tal i que ens afecta a totes, una violència que s'exerceix contra nosaltres privant-nos de la nostra llibertat, volent tenir un control sobre els nostres cossos i els nostres moviments.

Potser he estat una mica «mitinera», però vull reivindicar la llibertat de viure la meva diferència, les meves diferències, com a dona i catalana, i que això no comporti una lesió dels meus drets. M'agrada la rebel·lió i l'heterodòxia, però el meu desig —i voldria que es complís demà millor que demà passat— és que les nenes com la Cèlia Juan o la Jessa Miret, que han sortit al vídeo, o la meva neboda, Eva Palau, elles, les nenes d'ara, vosaltres i jo mateixa, totes les generacions presents i futures, en una societat més justa, siguem dones i catalanes lliures i independents. Moltes gràcies.

Dones i ciències: sobre el biaix de gènere en la ciència

Inma Pastor

Rector Magnífic, autoritats, col·legues, estudiants, amigues i amics. Agraeixo l'honor que la direcció del Centre de Formació Permanent de la Fundació URV m'ha fet en convidar-me a compartir amb vosaltres aquest acte de cloenda del curs 2009–2010. Estic segura que aquest curs ha estat important i diferent d'altres cursos. I estic segura que per a cadascun de nosaltres ho ha estat de maneres diverses i personals. Per a la URV també ha estat diferent dels altres i també per diversos motius. Jo us vull destacar un fet que ha estat diferenciador respecte d'altres universitats i específic de la nostra Universitat, i el vull destacar perquè explica també la meva presència avui aquí, en aquest acte. L'any 2010 és un any de celebració institucional per a la URV i ho és amb el lema «Les dones i les ciències».

Amb la declaració institucional del 2010 com a Any de les Dones i les Ciències, la Universitat Rovira i Virgili vol donar un impuls a la feina que, des de fa temps, està desenvolupant en la línia de les polítiques d'igualtat entre homes i dones. I ho vol celebrar aquest 2010 per dos motius: en primer lloc perquè és el darrer any de vigència del primer Pla d'Igualtat de la URV. En segon lloc, i més remarcable, perquè aquest any se celebra el centenari de la Reial ordre de 8 de març de 1910, que va permetre l'accés de les dones a la universitat sense entrebancs jurídics. És

a dir, celebrem que, tot i que des de sempre algunes dones participaven del coneixement científic, fa cent anys que les dones podem accedir al coneixement superior sense haver de demanar permís al rei o a d'altres autoritats, i podem fer-ho sense haver d'anar acompanyades a classe pels conserges, com els va passar a les primeres dones que van voler estudiar a la universitat.

Des que al maig de 2007 la URV va aprovar el I Pla d'igualtat entre homes i dones han passat gairebé tres anys de feina i iniciatives. Ha estat un temps d'inici d'una estructura nova, l'Observatori de la Igualtat, i un temps de continuar un camí que algunes dones, en solitari o en grup, ja havien iniciat.

Crec que el fet és de prou rellevància perquè em permeteu compartir amb vosaltres algunes reflexions i, sobretot, la satisfacció de pensar que aquest pla ens permetrà tenir una universitat de més qualitat. Així, doncs, us proposo que em deixeu fer-vos algunes reflexions sobre la situació de les dones a la universitat i la ciència.

Parlar de les dones i la ciència és posar sobre la taula un tema que deixa indiferent molt poca gent i que genera, habitualment, tot i que espero no fer-ho aquí i ara, un encès debat, debat moltes vegades apassionat.

Per la meua part, amb aquesta intervenció no evitaré el debat, si apareix, sinó que únicament compartiré amb vosaltres els resultats d'algunes recerques i les constatacions que el coneixement científic ens va posant com a evidències.

Els conceptes que vaig pensar inicialment per al títol d'aquesta lliçó eren tres: dones, universitat i ciència. Aquestes tres paraules, de fet, es poden reduir a dues, dones i ciència, ja que la universitat és la principal institució generadora de ciència. Bé, doncs, dues paraules per combinar: dones i ciència. Si ens parem a pensar-hi, com ja han fet moltes altres autores i autors, veurem que segons com les unim podem estar fent referència a diverses realitats. Us proposo que juguem a combinar aquestes dues paraules... A mi se m'han acudit tres combinacions: dones *de* ciència, dones *en* ciència i ciència *amb* dones. Cadascuna d'aquestes combinacions ens fa pensar en una realitat diferent que passo de seguida a exposar perquè no es tracta únicament de jugar amb les paraules.

Dones *de* ciència

Parlar de dones *de* ciència és referir-se a aquelles dones que són protagonistes de l'activitat científica, és a dir, de les dones que produeixen ciència; és parlar de les dones com a subjecte de la ciència. Què podem dir d'elles? El primer que en podríem dir és el nom, però... coneixem gaires noms de dones dedicades a la ciència? No ho faré ara, perquè no vull espantar ningú amb cap mena d'examen, ja que avui és dia de festa, però què passaria si jo us demanés noms de dones científiques? Potser algú ha pensat en Marie Curie? Algun altre nom? No patiu, jo he buscat alguns noms:

Hipàcia d'Alexandria (370–415), considerada la primera científica, matemàtica i astrònoma rellevant, i potser coneguda darrerament gràcies al cinema.

Maria la Jueva, alquimista nascuda a Alexandria el segle III i inventora del conegut i molt popular bany maria. També va ser inventora de diferents alambins i aparells per destil·lar metalls.

Hildegarda von Bingen, del segle XI, cosmòloga i metgessa, i una de les personalitats intel·lectuals i místiques més importants de l'època.

Margaret Cavendish, del segle XVII (1623–1673), que va participar en la formulació de les primeres teories moleculars, precursoras de la teoria actual, i en les discussions més importants de l'època sobre la matèria i el moviment, l'existència del buit, la naturalesa del magnetisme, el color i el foc.

Mary Wollstonecraft (1759–1797), que en el seu famós llibre *Vindicació dels drets de les dones*, publicat el 1792, ja reclamava que les lleis de l'Estat s'utilitzessin per acabar amb la subordinació de les dones.

Podria esmentar Anne Marie Pierrette, coautora del considerat com el primer llibre de química, el Tractat de química, que ha passat a la història com un llibre d'Antoine Lavoisier, ell sí conegut i reconegut químic francès.

Podria parlar d'Ada Byron, del segle XIX, que és reconeguda com la mare de la programació informàtica i la primera persona a descriure un llenguatge de programació de caràcter general

I també puc esmentar Sofia Kovalevskaja, igualment del segle XIX (1850–1891), matemàtica russa que va elaborar treballs rellevants sobre

les equacions diferencials, les integrals abelianes i els anells de Saturn. El 1881 va ser la primera dona catedràtica de la Universitat d'Estocolm, càrrec que va compaginar amb la lluita per la igualtat de les dones.

O el cas de Harriet Hardy Taylor Mill (1807–1858, Londres), que va treballar amb el seu segon marit, John Stuart Mill, a qui va inspirar la defensa dels drets de les dones.

Podria esmentar Rachel Carson (1907–1964), biòloga nord-americana que va publicar un dels primers estudis sobre els efectes perniciosos de certes activitats humanes (especialment la indústria i l'agricultura) sobre el medi ambient. També va ser una de les primeres a alertar sobre els perills de la contaminació. Al Gore n'ha dit que va ser un dels referents científics que han inspirat el seu documental *Una veritat incòmoda*.

O Melita Benz, que va inventar el primer filtre de cafè i que més endavant va patentar la bosseta de filtre amb què avui es presenten bona part de les infusions que consumim.

Virginia Apgar (1909–1974), anestesiòloga nord-americana, inventora de la puntuació d'Apgar, que expressa els resultats de les primeres observacions a què hom sotmet un infant per verificar-ne l'estat de vitalitat i que equival a la suma de les puntuacions parcials que s'obtenen en explorar el nadó un minut després del naixement.

Rosalind Franklin (1920–1958), científica anglesa, estudià a Cambridge i treballà en la investigació de l'aplicació dels raigs X a l'estructura del vidre, l'ADN i els virus.

Joan Violet Robinson, del segle xx, economista anglesa, postkeynesiana que, després de la mort de Keynes, va formar part de l'anomenada Escola Postkeynesiana de Cambridge a Anglaterra. Mai no li van donar el premi Nobel, fet que ha estat considerat com un dels més tristos i injustos tractes deliberadament discriminatoris.

Fran Allen, la dona que va facilitar que el llenguatge del programari faci que el maquinari sigui més eficient i, així, que els nostres ordinadors vagin més ràpid.

Però hi ha més noms: Olympe de Gouges, Simone Weil, Barbara McClintock, Jane Goodall, Marie Curie, Hannah Arendt, Irene Curie, Dorotea Barnés, Beatrice Webb, Rita Levi-Montalcini, Rosalyn Sussman Yalow...

Són moltes? Són poques? Algunes dades ens ajudaran a saber-ho:

A la universitat pública espanyola, en el curs 2005–2006, el percentatge de dones és del 36,5%, mentre que el d'homes és del 63,4%. Aquestes dades, si es desagreguen per categories, mostren una realitat diferent, ja que en el cos de catedràtics, elles només representen un escàs 13%. Si relacionem la quantitat de dones i homes catedràtics amb els titulars, resulten unes dades que il·lustren bé la realitat: entre les dones, per cada catedràtica trobem 8,4 dones titulars; tanmateix, entre els homes trobem un catedràtic per cada 2,3 homes titulars. I això en un moment en què fa més de vint anys que la quantitat de noies supera la quantitat de nois tant entre l'alumnat matriculat a les universitats com entre l'alumnat titulat.

Les dades ens diuen, doncs, que tenim moltes noies entre l'alumnat i entre els que aconseguixen títols universitaris; recordeu: més noies que nois. En el moment d'entrar a formar part del personal científic de les universitats tenim un 50% de cada sexe, en un segon moment de carrera professional tenim un 63% d'homes, i en la cúspide de la carrera professional, és a dir, com a catedràtics, tenim un 87% d'homes. Com veieu, en algun moment d'aquest camí, hem perdut una part de les dones de les institucions científiques. El mateix o agreujat passa en àmbits professionals no universitaris, però això no és cap alegria.

En el cas de la URV, la situació presenta dades més positives, ja que en aquests moments tenim un 40% de dones en tot el PDI i un 20% en el col·lectiu de càtedres.

Tingueu una mica de paciència i deixeu-me donar alguna dada més: en la dècada dels vuitanta es van incorporar, en el conjunt de les universitats espanyoles, 1.300 homes més que dones i, en la dècada dels noranta, moment de màxima expansió de les universitats, s'hi van incorporar 2.500 homes més que dones. I això en un moment en què la quantitat de noies supera la quantitat de nois tant entre l'alumnat matriculat a totes les universitats com entre l'alumnat titulat.

Aquestes dades es mantenen constants en el temps, ja que, tot i que ha augmentat el nombre de dones en el cos de titulars, ho ha fet per sota del nombre d'homes i no ha augmentat proporcionalment el pes de les catedràtiques. Dit d'una altra manera: entre el curs 1985–1986 i el curs 2005–2006 el percentatge de dones a la universitat espanyola ha augmentat del 25% al 36%, però el percentatge de catedràtiques només ha variat del 7% al 13%.

És a dir, si la realitat funcionés de forma «natural» (entre cometes) o, en termes que són habituals a la universitat, si la realitat funcionés meritocràticament, el curs 2005-2006 hauríem d'haver tingut un 20% de dones catedràtiques en el conjunt de totes les universitats espanyoles. Que és la dada que sí que presenta la URV: som, doncs, una excepció dins el conjunt de les universitats.

Però aquesta dada és un resum de diferències per àmbits de coneixements: les ciències experimentals presenten un percentatge de dones catedràtiques molt superior al de les altres disciplines. Els bons indicadors de qualitat del coneixement i l'elevada presència de dones se'ns presenten molt relacionats i propers.

Percentatges de dones catedràtiques segons àmbits de coneixement

<i>Àmbits de coneixement</i>	<i>Percentatge</i>
Ciències	45,4 %
Ciències de la Salut	20 %
Arts i Humanitats	15,3 %
Ciències Socials i Jurídiques	5,8 %
Arquitectura i Enginyeria	5,6 %

Font: Gabinet Tècnic del Rectorat, URV

Què ens mostra això? Dues coses que vull destacar: d'una banda, que no podem confiar que el pas del temps de forma natural arregli la situació de les dones. És aquí on entren i prenen sentit les polítiques d'igualtat entre homes i dones. A l'última part de la meva intervenció em referiré una mica més a la necessitat d'activar polítiques decidides que assegurin que no perdem el capital humà femení que estem formant. Capital humà que avui està tan ben representat amb l'alumnat d'aquestes promocions que avui recullen els seus títols.

Però deixeu-me seguir una mica més amb el joc de paraules que us he proposat a l'inici de la meva intervenció: dones i ciència. Ara us proposo que utilitzem l'expressió *dones en ciència*.

Amb aquesta expressió es fa referència a la manera com són tractades les dones en els coneixements científics; és a dir, fa referència a les

dones com a objecte del coneixement científic. La pregunta que s'han plantejat diverses autores ha estat: la ciència, estudia per igual els homes i les dones? No és una pregunta fàcil i requereix el mateix coneixement científic per contestar-la. Però fixeu-vos que estic plantejant una paradoxa: si la ciència no ha estudiat fins ara (ja us ho avanço) les dones i els homes per igual, ens pot servir aquesta mateixa ciència per fer-ho d'ara endavant? Realment la complicació és molta. No es tracta de qüestionar tot el coneixement científic ni de rebutjar totes les aportacions. Es tracta de revisar aquelles característiques de la manera de fer ciència que podrien generar biaixos.

Estudiar les dones en les ciències vol dir revisar la manera com el coneixement científic ha tractat les dones, els seus cossos i les seves vides...

Deixeu-me que us en posi alguns exemples.

Quina és la realitat de la investigació científica en medicina? Les dones han estat excloses dels assajos clínics, de manera que l'home ha estat (i encara és) el punt de referència universal. Els valors que presenten els homes són la referència tant en el moment de diagnosticar, com en el moment de medicar, com en el moment d'avaluar una demanda mèdica.

El quadre típic d'un infart de miocardi és el descrit segons els símptomes masculins i està molt estudiat. Però resulta que les dones, tot i que menys que els homes, també tenen infarts, i que el percentatge d'elles que acaben morint per aquesta causa és més elevat que el dels homes. La raó és que els símptomes que presenta un infart agut de miocardi en les dones són diferents dels dels homes: les dones estan mal diagnosticades.

Però podem posar més exemples. Per què una activitat imprescindible per a la supervivència dels éssers humans com és el treball domèstic i de cura de les persones no està inclòs en la comptabilitat de la renda nacional? Ja en els anys trenta als EUA, l'economista Margaret Reid va idear un mètode per calcular la feina no remunerada que es fa a les llars. Sabeu que, amb dades del 2001 a Catalunya, aquest treball equival a 54.242 milions d'euros? No sembla una xifra menor com per no tenir-la en compte i considerar que les dones, com de vegades es diu, «treballen menys que els homes...»

Hi ha més dones hipertenses que homes, però els metges creuen que la hipertensió afecta sobretot els homes. Els estereotips funcionen de manera que algunes dones queden mal diagnosticades.

En l'anàlisi de dades de laboratori també es generen biaixos de gènere: es considera normal que les dones tinguin menys glòbuls vermells que els homes i, per tant, en determinats casos, amb la mateixa quantitat de glòbuls en una analítica, a ells se'ls diagnostica anèmia i a elles no.

En els mitjans de comunicació les dones són protagonistes de les notícies quatre vegades menys que els homes, de manera que la distribució habitual de les informacions recull un protagonisme masculí en el 70% de les notícies i només en el 30% dels casos el protagonisme és femení.

En l'atenció primària, segons diversos estudis, un 26% de les malalties de les dones van ser catalogades com a psicossomàtiques, enfront de només un 9% en el cas dels homes. És a dir, el personal mèdic cataloga de forma diferent els homes i les dones: en concret, un 25% de les dones són catalogades com a que es queixen en excés.

Els estereotips actuen contra les dones però també el mateix coneixement científic: sabem menys sobre què els passa a les dones, tenim menys explicacions per als seus problemes. En definitiva, no les hem estudiat amb la mateixa intensitat que als homes.

Aquesta situació prové del fet que les dones no han estat incloses en els assajos clínics, però és que tampoc no ho han estat els conillets d'Índies femelles. Resulta que molts experiments només es fan amb conillets d'Índies (o d'altres animals) mascles. Per què? Perquè les femelles tenen cicles hormonals que, diuen, ho compliquen tot. Fem-ho fàcil, pensen, i traiem les femelles dels experiments.

Això és el que volia dir a l'inici de la intervenció quan us deia que una ciència que incorpori la realitat de les dones serà una ciència de més qualitat, serà una ciència millor.

Ciència amb dones

Aquesta informació que he compartit amb vosaltres posa sobre la taula una realitat: els estereotips de gènere constitueixen una percepció sim-

plificada, però sovint molt arrelada, de les característiques masculines i femenines. La promoció d'una recerca lliure dels condicionaments de gènere seria favorable per a la ciència perquè milloraria l'objectivitat de la ciència i del coneixement en eliminar-ne els biaixos sexistes. Homes i dones resultarem beneficiades si fem possible una societat on els mèrits no estiguin condicionats pel sexe ni els prejudicis. En una societat on la ciència resulta central per al desenvolupament social i econòmic es fa necessari reflexionar i debatre sobre els efectes de la incorporació de la perspectiva de gènere en la producció de coneixement. Precisament perquè el gènere és, per sobre de tot, un tema de relacions, de relacions entre homes i dones. Si aquestes relacions són asimètriques en poder i beneficis, el que caldrà canviar són les posicions a partir de les quals s'estableixen les mateixes relacions, i això implica revalorar aquells trets que tradicionalment havien estat menystinguts però que tan imprescindibles resulten per al benestar col·lectiu.

Podríem tenir una ciència millor, una ciència que estudiï els homes i les dones, que els permeti participar per igual en les institucions científiques i, sobretot, que reconegui les seves aportacions per igual. Això que acabo de dir és el que expressa la tercera combinació de paraules que us he proposat a l'inici d'aquesta intervenció: ciència *amb* dones. Que ningú no tingui por: la ciència amb dones no és una ciència feta només per dones, ni és una ciència que només pensi en les dones. La ciència amb dones és una manera de fer ciència que inclogui les experiències, les posicions socials i les necessitats també de les dones. Una ciència que no estudiï la humanitat com si fos una cosa totalment homogènia, sinó que tingui en compte la diversitat i el tracte a les persones des de la diversitat i les diferències quan calgui, i en destaquï la similitud quan així convingui.

Això suposa una revisió de la ciència i de la manera de fer ciència i és una proposta que ve des de la mateixa revisió epistemològica de la ciència, com va apuntar Khun (1971)¹ i moltes altres autores com ara

1 Kuhn, Thomas (1971): *La estructura de las revoluciones científicas*, Fondo de Cultura Económica, Madrid.

Ruth Bleier (1986)², Sandra Harding (1996)³, Evelyn Fox Keller (1991)⁴ o Hellen Longino (1990)⁵.

La revisió que reclamem des de la mirada de les dones ha estat anomenada la «desgeneració» de la ciència. Aquesta paraula ha estat considerada com un barbarisme per alguns acadèmics de la llengua, però no ho és en anglès, idioma en què neix aquesta reivindicació de la revisió de la ciència. Deia que aquesta expressió planteja la necessitat de revisar el coneixement científic que s'està produint per tal d'assegurar-nos que allò que se'ns presenta com a veritat científica ho és, realment, tant per a homes com per a dones, i que recull la realitat dels uns i de les altres.

La ciència ha estat majoritàriament en mans dels homes i ha ignorat, la majoria de vegades, les aportacions de les dones o ha discriminat, en altres molts casos, les mateixes dones.

Però convençuts i convençudes d'aquest objectiu de revisar i fer una ciència millor, ens queda el més difícil: fer-ho. A vosaltres, que avui rebeu un títol acadèmic, us desitjo que porteu amb vosaltres aquest compromís de la URV amb la igualtat, i el coratge per aconseguir-ho.

Bona sort i felicitats a tots i a totes.

Moltes gràcies.

---

2 Bleier, Ruth. (ed.) (1986): *Feminist Approachs to Science*, Elmsford, Nova York.

3 Harding, Sandra. (1996): *Ciencia y feminismo*, Morata, Madrid.

4 Keller, Evelyn Fox (1991): *Reflexiones sobre el género y la ciencia*, Alfons el Magnànim, València.

5 Longino, Hellen (1990): *Science as Social Knowledge*, Ed. Princenton Univ. Press, Nova Jersey.

Quaderns de la Igualtat és una iniciativa de l'Observatori de la Igualtat de la Universitat Rovira i Virgili. Aquesta publicació representa la materialització de diverses mesures previstes al Pla d'igualtat de la URV (2007-2010), en què es plasma el compromís de la Universitat amb els valors de la igualtat i la no-discriminació. Quaderns de la Igualtat vol ser un espai que serveixi per difondre l'activitat investigadora en matèria de polítiques d'igualtat per raó de gènere i aspira a facilitar a la comunitat acadèmica i científica una nova eina al servei de la transferència de coneixement sobre dones i feminisme.

